

EPIRUS NOVA DALMATORUM

Još 1931. g. N. Vulić je objavio natpis, koji se nalazi u Ohridu¹:

Dd(ominis) nn(ostris) (duobus)
[Co]nstantio Aug(usto)
Constantio [Caes(ari)]
[]
[]
5 *Sofronius v(ir) p(erfectissimus)*
[pra]eses prov(inciae) Nova[e]
Epiri Dalmatorum.

Između trećeg i šestog reda nalazi se razmak za još dva reda čiji su ostaci, po izdavaču, još vidljivi.

Mada Vulić ne komentariše natpis, jasno je, po njegovom čitanju, da je dolazilo u obzir samo jedno datovanje. Natpis se, naime, odnosi na Konstancija II i cezara Konstancija Gala, znači potiče iz 351—354. g.² Zna se za više natpisa posvećenih ovom caru i ovom cesaru³, kao i za natpise posvećene samom Konstanciju Galu⁴. Na većini ovih natpisa javlja se, kao atribut uz *Constantius Caesar*, jedno *nobilissimus*. Ista titula mogla bi se sasvim dobro primeniti u našem slučaju, tako da r. 3—4 glase:

¹ *Antički spomenici naše zemlje*, Spomenik S. K. A. 71 (1931) br. 260 i 75 (1933) br. 174 sa fot.

² Omaškom, F. Papazoglu (*Makedonski gradovi u rimsko doba*, Skopje 1957, str. 89sl.) datuje natpis u Konstantinovo doba.

³ Natpisi do kojih sam mogla doći su:

CIL III 214 = Dessau *ILS 738* (Hitre na Kipru): *d[d. n]n./ [C]onstant[ius] victor ac / [t]riūmfat[or] se[m]per Aug. et / [] / nobiliss[imus] Caesar pro/ virtutum [meritis]. . .* (izdavači pretpostavljaju da je eradirano ime Konstancija Gala).

CIL V 8073 = Dessau *ILS 737* (Taurini): *[l]ibe[r]atoribus / orbis Romani con[serva]toribus rei p./ et omnium provincial. / dd. nn. Fl. lul. Constantio / Aug. et Fl. Claudio / Constantio Caesari.*

CIL III 198 (okolina Damaska): *Dd. nn. / Constantii / victoriosissimi / Aug. et Constantii / nobill. Caesaris m. p.*

CIL VIII 22013 (Put Kartagina—Tevesta): *Dd. nn. Constantio / maximo Aug. et / Constantio nobilissimo Caess. (sic).*

CIL VIII 10268 (Put Lambeza—Cirta): *Dd. nn. / Aug. / Constantio / inv[ict]o et / Caes[are] / Co[n]stantio / m. IV.*

CIL VIII 10411 (Lamasta ad Ngans): *Dd. nn. Fl. Co[n]stantio / Aug. et Cons[tantio] Caes[sare].*

*Constantio [nobi-]
[lissimo Caes(ari)]*

U 5. r. nalazio se vrlo verovatno gentilicij Sofronija, jer je teško pretpostaviti da se upravnik provincije u zvaničnom natpisu spominje samo kognomenom.

Razlog podizanja spomenika, koji nije naveden izričito u tekstu, mogao bi biti sledeći. U zimu 353. Konstancije je boravio u Milano i tu je, vrlo svečano, proslavio svoju svadbu⁵. Njegova nevesta Eusebija i njena majka doputovale su iz Soluna, odakle su bile rodnom, sa velikom pratnjom i paradom⁶ u Milano. Svadbena povorka prošla je verovatno putem *via Egnatia*, kako je najkraće. U tom slučaju, prilikom Eusebijinog prolaska kroz Lihnid, prvi grad Novog Epira po izlasku iz Makedonije, mogao je biti podignut i ovaj natpis posvećen carevima, koji bi, prema tome, poticao iz 353. g. Verovatno je odgovarajući natpis bio posvećen i budućoj carici, ali o tome nema nikakvih potvrda.

Najinteresantniji u natpisu jesu njegovi završni redovi, naziv provincije — *Novae Epiri Dalmatorum*. Posmatran gramatički, etnik *Dalmatae* ili *Delmatae* pripada a-deklinaciji. Tako se daleko najčešće javlja i na epigrafskim i u literarnim izvorima. No, paralela za *Dalmatorum* postoji. Oblik *Dalmati* poznat je upravo iz izvora IV—V v.⁷, a takođe i oblik *Delmatii*.⁸

CIL VIII 10427 (kod Ekvizeta): *Constantin[.] II [.] Con[.]ns[.]* („*Fortasse Constantii et Constantii Galli*“, primedba izdavača).

Inscr. lat. de l'Algerie, t. I, 3963 (put Tevesta — Telepta): *Dd. nn. Cons[ta]ntio Aug. et[] Const[an]t[i]o n[obilis]simo | Caes[ar]e*.

⁴ Na nekim od ovih natpisa cezarevo ime je posle njegove nasilne smrti izradirano ali je na drugim, kao i u fastima, ostalo netaknuto. Up. *CIL VIII 22205* (put Simit — Tabraka):

Flavio Cl[audio] Co[n]stan[tio] no[b] es („*Videtur esse Galli Constantii Caesaris*“ prim. izdavača).

CIL VIII 8475 (Sitif): *Felicissimo | ac fortissimo | principi d. n. | Flavio Claudio | Constantio | nobilissimo Caes. | Flavius Augustianus v. p. p. Mau. Sitif. devotus numini | maiestatiq. eius*.

Inscr. lat. de l'Algerie I 3985 (put Tevesta — Telepta): *[d. n.] Flavio Cl[audio] Constantio no[b]ilissimo | ac beatissimo Caesare*.

⁵ Up. O. Seeck, *Constantius* (br. 4.), RE IV (1901) 1071.

⁶ Up. opis svadbene povorke koji daje Julijan (*L'empereur Julien — Oeuvres complètes*, ed. J. Bidez, Paris 1932. II (III) 110 d): *Εἰ δὲ τις ἄρα ἐκείνων ἐπακούειν ποθεῖ, ὅπως μὲν ἐν Μακεδονίας ἐκαλεῖτο μετὰ τῆς μητρὸς ἢ νόμφῃ τις δὲ ἦν ὁ τρόπος ἀρμάτων καὶ ἵππων καὶ ὄχημάτων παντοδαπῶν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ὀρειόλακω μετὰ τῆς ἀρίστης τέχνης εἰργασμένων...*

⁷ Up. *Thes. Linguae Latinae*, Onomasticon, vol. III fasc. I (1918) str. 15. s. v. *Dalmatae*: oblik *Dalmatorum* javlja se u *CIL XIII 3458* i u SHA, *Gall.* 14, 4, a *Dalmatus* u *Not. Tir.* 86, 2. V. i *Not. dign. or.* 32, 21; 33, 25; 35, 15; 37, 16. Seeck u glavnom tekstu svuda ostavlja *Dalmatae*, iako je, kako sam navodi, u svim rukopisima oblik *Dalmati*.

⁸ Up. *Chron. Alex.* (*Chron.* I, MGH AA XI), str. 107, 167, 57.

Kasnoantička provincija *Epirus Nova* prvi put se na našem natpisu naziva *Epirus Nova Dalmatorum*. Reč *Dalmatorum* je van sumnje i jasno se vidi da se njom završavao natpis. Kao atribut uz ime provincije shvatili su je i Vulić⁹ i A. Majer¹⁰. Budući da je u pitanju zvaničan počasni natpis, ne može se pretpostaviti nikakva greška niti neobaštećenost. Pitanje je samo kako treba razumeti ovo povezivanje Dalmata sa Epirom. Moglo bi se pomisliti da ovakav naziv označava da je Epir u susedstvu Dalmata, okrenut njima. Ali, analogije u tom smislu u imenima ostalih provincija IV v. nismo našli. Uostalom tada je Prevalitana već bila obrazovana, pa Epir i nije u neposrednom susedstvu Dalmacije. Druga mogućnost jeste da se *Dalmatorum* odnosi na Dalmate u pravom, užem smislu reči, odnosno to bi značilo da su Epirani imali direktnog kontakta s plemenom Dalmata. Ovo je malo verovatno budući da izvori ne pominju ništa slično, a postojbina Dalmata prilično je udaljena od Epira. Treće objašnjenje je u tome da se Dalmate razumeju u širem značenju, kao Iliri, čiji su Dalmate deo. Poznato je da je Epir smatran ilirskom zemljom. Ilirska imena su, zaista, i u rimsko doba obuhvatala Epir i oblast iz koje je naš natpis.¹¹ Razume se, Iliri nisu morali biti jedini stanovnici Epira. Slično je i sa jednom galskom provincijom, *Maxima Sequanorum*, u kojoj su sem Sekvanaca živeli i Helvećani.¹² Tako i *Epirus Dalmatorum* ne mora označavati pripadnost Epira isključivo Ilirima odnosno Dalmatima.

Pojam Dalmacije i Dalmata nema uvek isto značenje. Još u vreme kad su Rimljani potčinjavali sebi ove oblasti, pojam Dalmacije meša se nekiput s pojmom celog Ilirika,¹³ verovatno stoga što je pleme Dalmata bilo najvažniji rimski neprijatelj. Nešto docnije, kada je Dalmacija već bila obrazovana, etnik Dalmata ne označava samo plemensku pripadnost, već ima i šire značenje stanovnika provincije Dalmacije uopšte.¹⁴

U poznoj antici pojam Dalmacije takođe ima posebno značenje. Tome pitanju posvećuje L. Várady jedan duži ekskurs¹⁵. On analizira podatke o Dalmaciji i Iliriku kod Zosima i zapaža da se *Dalmatia* ili

⁹ Kako vidimo iz indeksa, Spomenik 71 (1931), str. 256.

¹⁰ A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*. I, Wien 1957, s. v. *Delmatae*.

¹¹ R. Katičić, *Illyrische Personennamen in ihrem südöstlichen Verbreitungsgebiet*, *ŽA* XII (1962—63), str. 117.

¹² Up. Keune, *Sequania*, *RE*² II (1921) 1658.

¹³ Tako Oktavijanov rat u Iliriku izvori nazivaju „*bellum Illyricum*“, ali pobjeda nije proslavljena nad Ilirima, već „*de Dalmatis*“, kako stoji na natpisima (up. E. di Ruggiero, *Diz. ep. s. v. Illyricum-Dalmatia*, p. 20 sqq). Up. i E. Svobodu (*Octavian und Illyricum*, Wien 1932, str. 52—53) koji, pišući o istom ovom ratu i komentarišući podatke koje Apijan daje o njemu, zaključuje da je oblast koju Apijan zove Ἰλλυρίς bar u ovo doba, ustvari samo Dalmacija.

¹⁴ V. npr. kod Veleja (II 115) podatak o gušenju ilirskog ustanka 6—9. g: ... *belli Delmatici*. . . *Perustae et Desitiae Dalmatae*; up. i Diona Kasija (LV 32, 41) koji Mezeje označava kao „*Delmatikon ethnos*“.

¹⁵ U svom članku *Additional Notes on the Problem of the Late Roman Dalmatian Cunei*, *Acta Ant. Hung.* XI (1963) p. 391 sqq. Članak F. Šišića, *Genesis des historischen Begriffs „Dalmatien“ u Südostdeutsche Forschungen* III (1938) str. 667—673, govori sasvim uopšteno o istoriji Dalmacije od antičkih do novih vremena.

Delmatia javlja, s jednim izuzetkom, samo u V i VI knjizi, koje opisuju period posle pada Stilihona. Zosimov istočno-rimski izvor ne priznaje zapadni rimski Ilirik, koji je osnovao Stilihon. Stoga *Illyricum*, posle podele carstva, kod Zosima uvek označava istočni Ilirik, kao jedini pravi, istinski Ilirik. Sa istog razloga nije zabeleženo, na primer, ni Alarihovo naimenovanje kao *magister militum per Illyricum* (gde se pod Ilirikom misli na zapadni Ilirik), a magisterij Generida za zapadni Ilirik istočni Rimljani su označili rečju Dalmacija, podrazumevajući pod Dalmacijom ceo zapadni Ilirik. Varadi je, kako izgleda, otkrio razloge ovakve upotrebe reči Dalmacija, ali njeno novo značenje nije moglo nastati bez ikakve osnove. Upravo širina izraza *Dalmatae* omogućila je upotrebu reči Dalmacija u značenju celog zapadnog Ilirika. Varadi takođe smatra da je i Marcelin, oko 450. g., imao magisterij nad celim zapadnim Ilirikom, mada ga istočnorimski izvori zovu *magister militum Dalmatae*. Marcelin je, naime, imao vrlo veliku moć, pod njim su služili kao federati i Huni, što je sve malo verovatno ako je Marcelin vladao samo provincijom Dalmacijom.

Naše tumačenje odredbe *Dalmatorum* kao ekvivalenta za *Illyriorum* potvrđeno je jednom rečenicom Damaskija, pisca s početka VI veka. U poglavlju njegove biografije filozofa Isidora posvećenom Marcelinu, sačuvanom kod Sude, područje Marcelinove vlasti označava se ovim rečima: Μαρκελλῖνος. . . ἐδυνάστευε μὲν Δαλμάτας, ἐν Ἡπείρῳ κατοικήμων Ἰλλυριῶν¹⁶. Rečenicu treba očividno razumeti tako što će se i Δαλμάτας i Ἰλλυριῶν smatrati naporednim objektima uz δυναστεύω. Ovaj glagol ide i sa genitivom i sa akuzativom, pa nema potrebe ujednačavati tekst prebacujući akuzativ Δαλμάτας u genetiv Δαλματίας kako to čini prvi Sudin izdavač L. Kusterus¹⁷; novo izdanje, međutim, A. Adler ne menja izvorni tekst. Smisao je jasan: Marcelin je vladao Dalmacijom i Ilirima u Epiru¹⁸. Ovo svedočanstvo, međutim, Varadi pokušava da ospori, pretpostavljajući da je izraz ἐν Ἡπείρῳ. . . Ἰλλυριῶν rezultat Sudine ili prepisivačeve interpolacije. Po njemu, ovaj izraz se ne može odnositi na Novi Epir — Varadi ne zna za naš natpis — i pretstavlja rđavu parafrazu neshvaćenog originala: Μαρκελλῖνος ἦν αὐτοδέσποτος ἡγεμὼν τῆς χώρας Ἰλλυρικῶ (~ Ἰλλυριῶν)¹⁹. Varadi potpuno isključuje mogućnost da je Marcelin držao i Novi Epir. S obzirom na pomenuto svedočanstvo kod Damaskija odn. Sude mišljenja smo da ova mogućnost ipak postoji. Marcelin je bio veoma moćan, o čemu govore i njegova ratovanja s Vandalima oko Sicilije²⁰. Sem

¹⁶ M. 202, ed. A. Adler.

¹⁷ *Suidae Lexicon, Cantabrigiae* 1705, str. 498.

¹⁸ Kako shvata i Kusterus, *l. c.* koji to mesto prevodi na latinski: *Marcellinus... princeps Dalmatiae et Illyriorum in Epiro habitantium*. R. Asmus (*Das Leben des Philosophen Isidoros, von Damaskios aus Damaskos*, Leipzig 1911, p. 59) na isti način razume ovu rečenicu.

¹⁹ o. c. 399. Varadi do toga dolazi poredeći mesto kod Sude sa odgovarajućim kod Fotija (P G 103, col. 1274): Μαρκελλῖνος τῆς Δαλμάτων ἦν χώρας αὐτοδέσποτος ἡγεμὼν.

²⁰ Up. W. Ensslin. *Marcellinus* (br. 25) *RE* XIV (1930) 1446 sqq.

toga, moguće je da je Novi Epir dobio od Lava I, s kojim je bio u dobrim odnosima i od koga je dobio i titulu *magister militum utriusque militiae et patricius*²¹. Uostalom, nijedan od izdavača ne shvata ovo mesto, odnosno izraz ἐν Ἰπείρῳ kao interpolaciju. Pomenuto mesto, po našem mišljenju pretstavlja retorsku perifrazu, kakva se od Damaskija lako može očekivati, za *Epirus Dalmatorum*. Iz nje saznajemo da su epirski Dalmati ustvari Iliri koji žive u Epiru.

Po napred iznesenom izgleda sasvim moguće očekivati na našem natpisu neki izraz koji ukazuje na pripadnost stanovnika Epira Ilirima. Ali, za naziv *Epirus Nova Dalmatorum* morao bi postojati poseban razlog. Ono što čini ovakav naziv mogućim i što ga donekle opravdava jeste činjenica da poznoantički Ilirik, kojim upravlja praefectus praetorio per Illyricum obuhvata oblast znatno širu od ilirske, pa se pojmom *Dalmata* ovdje upravo ističe ilirsko poreklo. Povod ovom nazivu, mogao je, međutim, biti i sasvim konkretan. Kad se uzme u obzir da je Novi Epir rezultat reformi Dioklecijana i Konstantina, razlog se sme tražiti u tome što je car Dioklecijan rodeni Dalmata, pa je provincija nazvana tako njemu u čast. Opšte je poznata činjenica da je Dioklecijan rođen u Dalmaciji, o čemu svedoče direktno mnogi izvori²². Slučaj analogan našem pretstavlja provincija *Moesia Superior Margensis*, nazvana tako ne po svom većem i značajnijem gradu Viminaciju, već po Margumu, gde je Dioklecijan pobedio Karina²³. Ovakav naziv provincije Gornje Mezije sreće se samo jednom ali je nedvosmislen. Tako je i sa Epirom *Dalmatorum*.

U vezi s prethodnim, da vidimo na kraju kad su obrazovane provincije *Epirus Nova* i *Vetus*. Tačno vreme nastanka ovih provincija nije poznato; naučnici ga stavljaju u vladu Dioklecijana ili Konstantina. Približno se određuje pomenima ovih provincija u dva itinerara: *Itinerarium maritimum* i *Itinerarium Hierosolymitanum*. Onaj prvi sačuvan je zajedno, u istim rukopisima i pod istim naslovom sa itinerarijem *Antonini*. Po Kubičeku, oba ova itinerara, i Antoninov i *Maritimum*, redigovani su u isto vreme, tj. krajem osamdesetih godina trećeg veka²⁴. Podatak o provinciji Novi Epir nalazi se u periplu Korint—Kartagina, koji je stariji od redakcije celokupnog *Itinerarium maritimum*, ali se nalazi u njegovom okviru.²⁵ Tako je podatak o Novom Epiru ili raniji, ili, što je po Kubičekom mišljenju verovatnije, iz

²¹ *ib.* 1447.

²² Up. W. Ensslin. *Valerius Diocletianus*, RE VII A (1948) 2420; *Eutropius*, *Aurelius Victor*, *Hieronymus* itd. Koliko je Dioklecijan polagao na svoje poreklo pokazuje i poznata palata koju je sagradio u Solinu i u kojoj je posle abdikacije povučeno živeo.

²³ Što je zapazio još Th. Mommsen, *Ges. Schr.* V, Berlin 1908, p. 586. Up. i W. Ensslin, *Valerius Diocletianus*, RE VII A (1948) 2458.

²⁴ Kubitschek, *Itinerarien*, RE IX (1914) 2337—38, 2351.

²⁵ *ib.* 2352.

vremena redakcije celog itinerara — Dioklecijanovog doba²⁶. *Itinerarium Hierosolymitanum* datovan je 333—334. godinom, mada ima i kasnijih dopuna. Po njemu je *Epirus Nova* nastao, dakle, pre ovog vremena. Smatrajući da *Laterculus Veronensis* daje pregled provincija pod Dioklecijanom, Momzen i nastanak Novog Epira stavlja u vreme ovog cara. Njegovo mišljenje važno je dugo kao opšte prihvaćeno, pa ga kao takvo navodi i Kubiček²⁷. Ali, noviji istraživači utvrdili su da su neki delovi *Laterculus*a nastali znatno kasnije, možda čak sredinom IV v., čime je ovaj spis izgubio važnost u rešenju oko nastanka Novog Epira. *Itinerarium maritimum* je, verovatno zbog svog nesigurnog datovanja, nekako ostavljen po strani, tako da je *Itinerarium Hierosolymitanum* ostao kao jedini dokument koji datuje nastanak Novog Epira. F. Papazoglu²⁸ smatra da je Novi Epir nastao ne mnogo pre 333. g. Naime, iz dokumenata sa sabora u Sardici 343. g. vidi se da Ohrid još pripada Makedoniji. Ali, poznato je da crkvena administracija kasni za zvaničnom državnom, pa bi se time opravdala ova razlika od desetak godina. Razlika od četrdeset godina — ukoliko je Epir nastao pod Dioklecijanom — bila bi suviše velika. No, crkvena administrativna podela ne mora slediti državnu, pa ovaj podatak nimalo ne isključuje znatno raniji nastanak Novog Epira. Postoji, međutim, i jedan natpis,²⁹ takođe iz Ohrida kao naš, koji, iako rdavo sačuvan, ipak izgleda pomaže rešenju ovog pitanja. Natpis glasi:

*Domino nostro
Flab(io) Constan[ti]
nob(ilissimo) Caesari
Fl(avius) Hygin[us]*

5 [p]r(aeses) pr[ov(inciae) Epiri Novae³⁰

Prva tri reda natpisa urezana su naknadno, preko starog, radiranog teksta. Taj tekst, kako je pokazao Sarija, sadržao je posvetu Liciniju i nastao je najverovatnije pre 314. g. dokad Licinije drži Makedoniju, premda nije isključeno ni kasnije vreme, sve do 324. g. — godine Licinijevog pada³¹. Flavije Higin poznat je i kao namesnik *Mauretanijske Caesariensis*, a 332. g. bio je prefekt Egipta³². Higin je, kako i Sarija

²⁶ *ib.* 2350—51. Gotovo je isključeno da je Epir bio podeljen pre Dioklecijana, s obzirom na pomen jednog prokuratora *Epiri et Pannoniarum* na jednom grčkom natpisu nastalom posle 280. g. (H. Grégoire, BCH 31 (1907) 38 sqq.).

²⁷ *ib.* 2350, nap. 48

²⁸ *o. c.* str. 90.

²⁹ Objavili su ga B. Saria u *Mitteilungen des Vereines klass. Philologen in Wien*, III (1926) 7 i d. i u *Glasniku Skop. nauč. društva VII—VIII* (1929) 299 *sl.* i N. Vulić u *Spom.* 71 (1931) str. 107, br. 259. Natpis je ušao i u *CIL* III, pod br. 7320.

³⁰ Poslednji rod tako čitaju i Vulić i Saria. Završne tri reči, uz koje je možda stajalo i *Dalmatorum*, mogle su biti u raznim stepenima skraćene i svakako su prelazile u izgubljeni r. 6.

³¹ *Glasnik Skop. nauč. društva VII—VIII* (1929) str. 301.

³² Up. O. Seeck, *Hyginus* (br. 1.). RE IX (1914) 87.

ukazuje³³, prvo upravljao Epirom pa Mauretanim, jer bi u protivnom postojao suviše velik vremenski razmak između Higinovog ohridskog natpisa i 332. g. Iz vremena Higinovog namesništva u Mauretanimi sačuvan je i jedan natpis³⁴ po kome se indirektno takođe može zaključiti da je Higin bio namesnik prvo u Epiru, pa onda u Mauretanimi. Naime, na početku natpisa nalazi se Hristov monogram između slova A i Ω. Na jednom zvaničnom natpisu, koji je, ako je Higin bio namesnik prvo u Mauretanimi, nastao u prvoj deceniji IV v., to se ne može očekivati. Natpis je morao nastati kasnije, kad su hrišćanstvo već prihvatili vladajući slojevi. S druge strane, da je na ohridskom natpisu Higin namesnik cele Makedonije, a ne samo Novog Epira, onda bi posle Makedonije, kojom upravlja konzular, upravljanje Mauretanimi, za koju se traži pripadanje viteškom staležu, predstavljalo pad, a ne uspon ka prefekturi Egipta. Higinova cela karijera, međutim, traje pod jednim carem — Konstantinom i nema razloga da se u njoj pretpostave takva kolebanja. Prema ovome, *Epirus Nova* je već bio izdvojen iz Makedonije, pa Higin upravlja najpre njim, kao malom i novom provincijom, zatim Mauretanimom i najzad Egiptom.

Sudeći po ova dva pregledana natpisa, kao i po *Itinerarium maritimum*, čini nam se da se nastanak provincije *Epirus Nova* može vezati za Dioklecijana, i da je otuda i ovaj naziv — *Epirus Nova Dalmatorum*.

Beograd.

Milena Dušanić.

SUMMARY

Milena Dušanić: EPIRUS NOVA DALMATORUM

An inscription from Ohrid (ancient Lychnidus) was dedicated to Constantius II and Constantius Gallus by *Sofronius v(ir) p(er)fectissimus* [*praeses prov(inciae) Nova[e] Epiri Dalmatorum* (cf. above, n. 1). Erected A. D. 351—354, it was perhaps due to the visit presumably payed by Eusebia to Lychnidus in 353. on the occasion of her journey to Mediolanum (Iulian, *Or.* II 110 d, Bidez; starting from Thessalonica, she probably took the via Egnatia).

The addition *Dalmatorum* (the form Dalmati, instead of Dalmatae, frequently occurs in the late Latinity, e. g. in the manuscripts of the *Notitia Dignitatum*) was, so far, never found with the name of the province *Epirus Nova*. One may assume that its meaning in the title *Epirus Nova Dalmatorum* actually matches (not attested) *Epirus Nova Illyriorum*. *Epirus Nova* was an Illyrian land, in the pre-Roman and Roman times. The word *Dalmatae* was not seldom used in a broader sense, which is not to be identified with the original ethnic. An evolution of the term, toward a meaning almost same as that of (previous) *Illyrii*, can be traced during the Late Empire. Among possible reasons for such a process one may cite (1) the formation of the institution of the *praefectus praetorio per Illyricum* which applied the names *Illyricum* and the like to a large area and, depriving them of their ethnic meaning, prompted an expansion of the word *Dalmatae* to the former *Illyrii*, (2) the attitude of Constan-

³³ o.c. str. 302.

³⁴ CIL II 2210.

tinople, after the division of the Empire, that only the eastern part of Illyricum, in her possession, deserves its name, while the western one should be called but Dalmatia (cf. L. Várady, *Acta ant. Hung.* 11 (1963) 391 sqq). In the case of Epirus Nova Dalmatorum, the older equation *Dalmatae = Illyrii* may have been strengthened by the Dalmatian origin of Diocletian (cf. e. g. Moesia Superior Margensis, Th. Mommsen, *Ges. Schr.* V. (1908) 586). Our interpretation of the title *Epirus Nova Dalmatorum* as corresponding to an *Epirus Nova Illyriorum* may find its corroboration in a passage from Damascius (*Suda M.* 202, Adler): Μαρκελλῖνος. . . ἐδυνάστευε μὲν Δαλμάτας ἐν Ἠπείρῳ κατωκημένων Ἰλλυριῶν (cf. above n. 18), if we take that the expression ἐν Ἠπείρῳ Ἰλλυριῶν represents a periphrase for Epirus (nova) Dalmatorum.

The formation of Epirus Nova has ascribed either to Diocletian or Constantine. The title Epirus Nova Dalmatorum, with its last element in our interpretation, suggests the Diocletianic date, which seems to be strongly supported by two more indications. Firstly, Epirus Nova figures already in the *Itinerarium Maritimum*, the redaction of which took place at the end of III cent. Secondly, another inscription from Lychnidus (*CIL* III 7320, cf. above, n. 29), erected before A. D. 314 (because of Licinius' *damnatio memoriae*, 11. 1—3 were erased and reengraved), styles Flavius Hyginus, obviously a *vir perfectissimus* (as may be inferred from his further career), as a governor of a province). Hyginus' rank indicates that he did not serve as a governor of the undivided Macedonia but as a *praeses provinciae Novae Epiri*, too.

„TAKE, OH TAKE MORE LIPS AWAY” BY SHAKESPEARE

Ora perfida dulciter,
 Quaeque decipitis diem
 Lumina, este procul: mei
 Signa uana, reuertite, o
 uana basia amoris.

Bedford (England).

Translated by G. M. Lee.